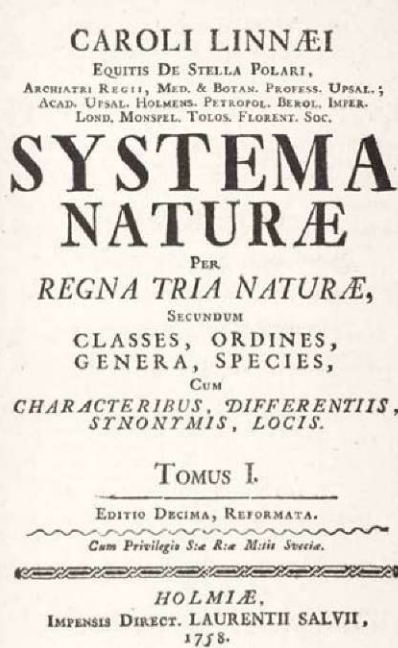
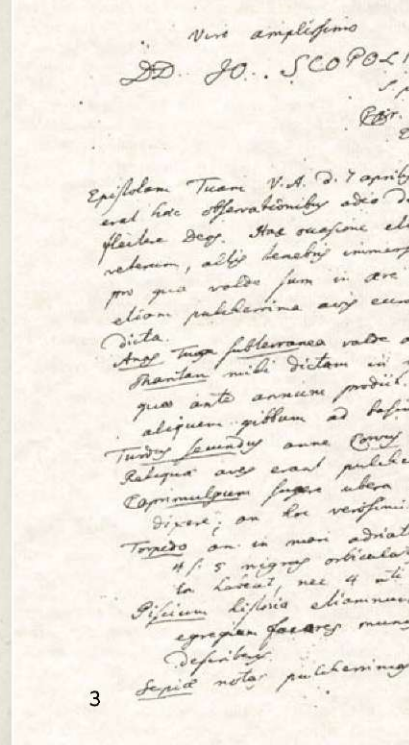

1

2

3

CARL LINNÉ - ljubitelj "operjenih bitij zraka, obdarjenih s pesmijo in ljubkih v vsem, kar so"

// Petra Vrh Vrezec

1: Portret imenitnega švedskega naravoslovca Carla Linnéja (1707 – 1778)

2: Systema Naturae – najpomembnejša izdaja iz leta 1758 po razredih razvršča 4.400 živalskih vrst.

Za ime imenitnega švedskega naravoslovca Carla Linnéja ste gotovo že slišali! Če drugače ne, ste lahko njegovo začetnico priimka opazili pripeto na koncu latinskih imen mnogih ptic, kar pomeni, da jih je prvi poimenoval prav on. Genij iz Uppsale, kot so ga imenovali, je ustvaril preprost (binomen) sistem poimenovanja in razvrščanja živih bitij, aktualen še danes. Preteklo leto je minilo 300 let od njegovega rojstva, letos pa obhajamo 230. letnico njegove smrti, zato smo mu kot prvemu namenili prostor v novi rubriki.

Linnéjevi ornitološki začetki

Ptice so bile za Linnéja ena ljubših skupin živali. V študentskih letih je s svojim prijateljem tekmoval v poznavanju največjega števila imen vsake skupine živali in pri poznavanju ptic slavil zmago. Prve ornitološke lekcije je dobil ob študiju knjige o pticah, v kateri je njegov predhodnik Olaf Rudbeck jasno opisal več kot 30 novih vrst za Švedsko. Rudbeckovi opisi ptic so bili Linnéju osnova za nadaljnje opisovanje ptic v obsežnem delu o švedski favni *Fauna Svecica*. Izčrpno delo lokalne favne je postalo neizogiben pripomoček za terenske raziskovalce. Spodbudilo je mnogo naslednikov, ki so dopolnjevali sliko razširjenosti ptic na Švedskem. To je bila podlaga za razvoj terenske ornitologije, ki še vedno postavlja Švedsko med vodilne države na svetu. Pozneje je temeljna spoznanja ornitologije opisal v knjigi *Fundamenta Ornithologica*. V njej je jedrnat prikazal zgodovino ornitološke literature in se lotil obsežnih poglavij različnih ornitoloških področij, kot so sistematika ptic, izbor habitata, selitev, parjenje, skrb za mladiče, prehrana ter koristnost ptic za človeka.

Nihče pa ni nezmožljiv, kar se je sčasoma izkazalo tudi pri Linnéju, ki je v svojih knjigah napravil nekaj nepravilnih določitev, še zlasti pri mladostnih osebkih. Na potovanju

po Laponski je denimo zamenjal črno štorčlo s čapljo, na nekem drugem popotovanju pa je zamešal ponirka s slapnikom. Njegove napake večinoma niso bile rezultat slabega opazovanja, ampak bolj zmešnjave pri ptičjih imenih. Kljub temu pa je bil Linné pomemben začetnik novodobne ornitologije.

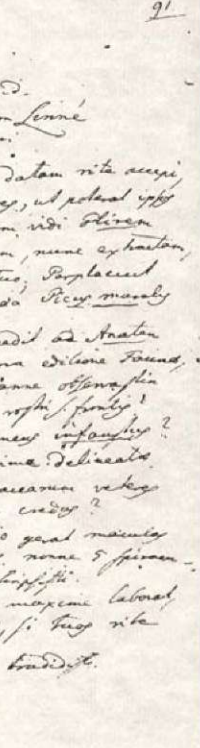
Jasna in uporabna ptičja sistematika

Linné je postavil zelo učinkovito sistematiko. Vsako rastlino ali žival je označil z dvema latinskima imenoma, podobno kot se ljudje identificiramo z imenom in priimkom. Z latinščino je sistem naredil univerzalen, tako da se noben narod ni mogel počutiti zapostavljenega. Tako je nastalo njegovo slavno delo *Systema naturae* s pregledi naravnih kraljestev. Izšlo je v več izdajah, toda izdaja iz leta 1758 je še danes temeljno delo za poimenovanje živalskih vrst, tudi ptic. Ornitologija bi se brez tega dela gotovo znatno težje razvijala. V novih in obsežnejših izdajah *Systema naturae* je Linné še povečal število družin v ptičjem sistemu. Razdelitev ptic v sistem je temeljila na videzu kljuna in krempljev. Metoda, ki je upoštevala le nekaj telesnih značilnosti ptice, je bila za tisti čas popolnoma zadovoljiva. Linnéjev ptičji sistem je preživel vse do konca 18. stoletja. V *Systema naturae* je ptice razvrstil v šest redov:

- I. ACCIPITRES (ptice roparice): ujede, sokoli, sove in srakoperji;
- II. PICÆ (bodalastokljune ptice): papige, tukani, kukavice, žolne, vrani, vpijati, brglezi, kolibriji, kljunorožci, škorci (beo), rajčice in plezalčki;
- III. ANSERES (plavalci): plojkokljuni, cevonosci, veslonožci, njorke, ponirki, slapniki, galebi in čigre;
- IV. GRALLÆ (tekalci): plamenci, ibisi, močvirniki, pobrežniki, tukalice, droplje in noji;
- V. GALLINÆ (kure): pavi, purani, hohojke, fazani in jerebi;
- VI. PASSERES (pevci): golobi, škrjanci, drozgi, ščinkavci, strnadi, škorci, pastirice, sinice, lastovke in podhujke.

Ambiciozen program za raziskovanje selitve ptic

Pomemben začetek za raziskovanje selitve ptic na Švedskem in v Evropi je bila Linnéjeva razprava o ptičjih selitvah *Migrations Avium*. V njej je predstavil selitvene navade velikih ptic na Švedskem ter tudi vzroke in cilje njihove selitve.

4

Razprava je vsebovala daljnoviden predlog, naj znanstveniki usmerjajo svojo pozornost na tri glavne selitvene poti ptic prek Sredozemlja, to je na južne dele Španije, Italije ter Istanbul. Žal se je napredna Linnéjeva ideja o tovrstnih raziskavah izjalovila. Konec 18. stoletja je bilo sicer objavljenih nekaj esejev, ki pa so primarno beležili le datume prihodov ptic selivk, s katerimi so poskušali napovedati sezono za kmetijske nasvete. Tako zbrane zabeleške so bile nekakšen začetni kmetijski almanah. Ideja za raziskavo ptičjih selitev pa je bolje zaživela na Švedskem. Linné je prek oglasa v nacionalnem časniku po deželi pridobil prirodoslovce, ki so mu poročali o periodičnosti pojavljanja ptic glede na vremenska dogajanja oziroma letne čase. To so bili zgodnji primeri začetka zbiranja opazovanj na nacionalni ravni, ki so postali prepoznavna značilnost švedskega raziskovanja selitev ptic. Vse do leta 1826 ni bilo za selitev ptic po Evropi večjega zanimanja med raziskovalci in Linnéjeva zapuščina na tem področju ni resnično zaživela vse do poznega 19. in zgodnjega 20. stoletja.

Povezan s Slovenijo

Čeprav se je veliki švedski znanstvenik visoko cenil, se je znal pogovarjati in sodelovati z mnogimi naravoslovci po svetu. Poznavstva in dopisovanja so mu pomagala, da je za svoj botanični vrt dobival rastline z vsega sveta. V tej zgodbi je sodelovalo tudi tedanje območje Kranjske (del današnje Slovenije). V Idriji je služboval rudniški zdravnik Joannes Antonius Scopoli. Z Linnéjem sta si izmenjala lepo število pisem. Scopoli ga je izjemno cenil, kar je opaziti že iz nazivov v pismih »presvetli in slavni mož, gospod Carl Linné, Vitez zvezde Severnice, univerzalni učitelj naravoslovne vede...«. V pismih sta »klepetala« o videzu ptice, kam jo uvrstiti v sistem, o njenem vedenju ipd. Razprava o podhujki, pisana seveda v latinščini, je bila prav posrečena, saj je Scopoli očitno nasedel ljudski govoric. Pisal je: »Ptica (*Caprimulgus*) obvisi na kravjem vimenu, s kljunom trdno drži sesek in poželji vo pije mleko, zato je pastirjem zoprna.« Linné je malo nejeverno odpisal: »Za ptico pravijo, da sesa kravje vime; ali se ti to zdi verjetno?« Scopoli je bil trdno prepričan, da je to res: »Res sesa kravje vime, to ni bajka, zato je ta ptica osovražena pri pastirjih, ki čuvajo krave tirolske grofije.« Med Švedsko in Slovenijo pa niso romala samo pisma. Na Švedsko so romale ptice, semena, žuželke, kamnine, Scopolijeve knjige in

še marsikaj. Tudi Linné je »presvetlega gospoda in odličnega botanika« zelo spoštoval, saj je podatke Scopolijevih knjig vključil v 12. izdajo *Systema naturae*. Scopoli pa je v drugih izdajah svojih knjig že dosledno uporabljal dvojno poimenovanje rastlin in živali po zgledu svojega vzornika.

Drugi Adam ali ustvarjanje ponovnega raja

Linnéja nekateri primerjajo s svetopisemskim Adamom. Le-ta naj bi v raj u poznal imena vseh od Boga ustvarjenih živali. Linnéjeva želja je bila, da bi v botaničnih vrtovih Uppsale ustvaril nekdanji naravni paradiz, v katerem bi bile vse rastline sveta, ki jih je poimenoval. Ker je kot profesor ohranjal zvedavost, je v svet pošiljal svoje študente, da so mu prinašali eksotične rastline, kamnine ter živali. Žal je idealistični botanični načrt trčil ob nič kaj prijazno švedsko vreme in malokateri eksotični rastlini je uspelo preživeti v novem zemeljskem raj. Rastline so bile deležne njegove posebne pozornosti. Kako tudi ne, ko pa je svoj študij posvetil botaniki in z njo zelo povezani medicini. Linnéjeva metoda za določanje rastlinskih vrst je temeljila na »porokah rastlin«. Uvedel je klasifikacijo, ki je izhajala iz števila mož (prašniki) in žena (pestiči) v posamezni rastlinski zakonski zvezi. Njegove nazorne razlage, vzete iz intimnega človeškega življenja, pa niso bile deležne odobravanja s strani varuhov javne morale v tistem času, ki so poskušali mladino obvarovati pred škodljivimi vplivi take izobrazbe. Linnéjeva veličina, napisana z veliko črko L. ob latinskih imenih rastlin, živali in celo človeka (*Homo sapiens* L.), priča, kako delaven in napreden znanstvenik je bil. Dobro zamišljeno dvojno poimenovanje je v naravoslovne vede vneslo enostavnost in večjo preglednost, predvsem pa razumljivost za vso svetovno znanost. Nič čudnega torej, da je Jean-Jacques Rousseau o njem rekel: »Povejte mu, da ne poznam večjega človeka na Zemlji.« Johann Wolfgang von Goethe pa je o njem zapisal: »Z izjemo Shakespeara in Spinoze ne poznam nikogar med ne več živimi, ki bi name imel večji vpliv!« ●

VIRI:

Linnaeus, C. (1758): *Systema Naturae*. Tomus I. Editio decima, reformata. – Impensis Driect. Laurentii Salvii, Holmiae.
Olofsson, R. P. (1986): *Cvetni kralj*. – Državna založba Slovenije, Ljubljana.
Soban, D. (2004): *Joannes A. Scopoli – Carl Linnaeus: dopisovanje 1760-1775*. – Prirodoslovno društvo Slovenije, Ljubljana.

3: Carl Linné si je z rudniškim zdravnikom I. A. Scopolijem, ki je služboval v Idriji na Kranjskem, izmenjal lepo število pisem.

4: Sabljarka (*Recurvirostra avosetta* L., 1758), ena izmed ptic, ki jo je za znanost opisal in poimenoval Carl Linné.
foto: Luc Hoogenstein